

О. Усатенко

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

УКРАЇНА ТА РЕСПУБЛІКА МАКЕДОНІЯ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Освещены этапы становления и развития двустороннего сотрудничества между Украиной и Республикой Македония. Проанализированы основные направления и перспективы сотрудничества между двумя государствами.

The article shows stages of collaboration between Ukraine and Macedonia Republic. Directions and prospects of collaboration between two countries are analyzing.

Україна та Македонія були позбавлені незалежності протягом сотень років й одночасно здобули її в 1991 р. Український і македонський народи єднає схожість історичної долі, тривалі взаємовідносини протягом усього історичного розвитку, спільність напрямків суспільно-політичних і соціально-економічних перетворень, проблеми перехідного періоду та їх наслідків.

Україна визнала Республіку Македонію 23 липня 1993 р., фактично через півтора року після проголошення нею незалежності. Це було пов'язано із складністю міжнародного утвердження македонської держави, якому перешкождала Греція, що виступила проти конституційної назви нової балканської держави. З огляду на те, що Греція вважалася більш пріоритетним партнером для співробітництва та зважаючи на тривалий процес формування самостійного зовнішнього курсу, Україна встановила дипломатичні відносини з Республікою Македонія тільки 20 квітня 1995 р. До червня 2000 р. функції Дипломатичного представництва України в Республіці Македонія виконувало Посольство України в Республіці Болгарія, і лише в листопаді 2001 р. було відкрите Посольство України в Республіці Македонія. Події, що відбувалися на Балканах, сербохорватський конфлікт, війна в Боснії і Герцеговині, дипломатичне протистояння між Грецією

та Македонією гальмували темпи розвитку двостороннього українсько-македонського співробітництва. Стабілізація ситуації в балканському регіоні, насамперед підписання Дейтонських угод (1995) і Тимчасової угоди між Грецією та Македонією (1995), сприяли зацікавленості України й Македонії у партнерстві та зближенні їх стратегічних інтересів. Розвиток українсько-македонського співробітництва, по суті, відбувався паралельно з формуванням договірно-правової бази двосторонніх відносин упродовж другої половини 1990-х – початку 2000-х рр.

Україна й Македонія перестали вважати одна одну «периферією» своїх інтересів, підписавши Угоду про торгівлю та економічне співробітництво (3 червня 1997 р.) й Угоду про наукове-технічне співробітництво (28 жовтня 1997 р.). Важливим кроком на шляху утвердження міждержавних відносин стало укладення Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Македонія (16 грудня 1998 р.) під час візиту президента України Л. Д. Кучми до Македонії. Визначальними подіями українсько-македонського співробітництва стало підписання між урядами країн Угоди про військово-технічне співробітництво (18 жовтня 2000 р.) та Угоди про вільну торгівлю (18 січня 2001 р.). Загалом між Україною та Республікою Македонія підписано понад 30 міждержавних, міжурядових і міжвідомчих договорів, угод та програм розвитку двосторонніх відносин, що регламентують і визначають напрямки українсько-македонського співробітництва в різних сферах [18].

Україну і Македонію єднає не лише географічна близькість, а історично обумовлене спільне прагнення до всебічного розвитку двосторонніх відносин, які сприятимуть досягненню спільної стратегічної мети – інтеграції обох країн в європейські та світові структури. У цьому напрямку обидві держави активно взаємодіють на двосторонньому рівні та надають взаємну підтримку в рамках міжнародних організацій – ООН, ПАРЄ, ПА ОБСЄ, ЦЄІ. Україна підтримує ініціативи Пакту стабільності для Південно-Східної Європи під патронатом ЄС, за підтримки Македонії наша держава у 2005 р. була прийнята до Ради міністрів оборони держав Південно-Східної Європи. Відбувається активне співробітництво між державами в рамках програми НАТО «Партнерство заради миру». Україна підтримує за-

цікавленість Македонії у співпраці з ОЧЕС. Така діяльність відповідає принципам дружби і партнерства, закладеним договірно-правовою базою двостороннього співробітництва між Україною та Республікою Македонія. Наша держава зацікавлена в розширенні своєї присутності в балканському регіоні, зважаючи на той факт, що Македонія активно просувається в напрямку входження до ЄС, набувши у 2005 р. статус країни-кандидата.

Пріоритетним для обох країн є торговельно-економічне співробітництво, яке здійснюється на основі Угоди про вільну торгівлю (УВТ), що визначає сприятливі умови для ведення торгівлі обох країн. На початок 2000-х рр. Україна входила до п'ятірки основних зовнішньоторговельних партнерів Македонії (6,6 % товарообміну) серед таких держав, як Німеччина (15 %), Греція (8,2 %), США (7,3 %) та Росія (5,5 %) [5, с. 6]. Однак за показниками останніх років вона посідає лише 19 позицію, а у 2007 р. взагалі не ввійшла у двадцятку країн, із якими активно співпрацювала Македонія [6, с. 4]. Пожвавлення торговельних відносин у 2008 р. наблизило Україну до десятки головних партнерів Македонії. Товарообіг у 2008 р. сягнув 191 млн дол. (на 81 % більше, ніж у 2007 р.), при цьому позитивне сальдо для України становило 177 млн дол. [21]. Циклічність та нерівномірність динаміки розвитку зовнішньоторговельних відносин указують на фактичну відсутність очікуваних ефектів від підписання УВТ.

Структура експортно-імпортних операцій між Україною і Македонією остаточно не сформована. Домінантним імпортованим товаром із Македонії залишається тютюн (47 %). На початок 2000-х рр. статтями імпорту також були феросплави (16 %), вино (6,3 %), взуття (3,4 %) [20]. На сьогодні в підгрупі імпортованих товарів є електронне обладнання (25 %), їстівні плоди (6 %), овочі-коренеплоди (5 %), хімічна продукція (4 %), засоби наземного транспорту, крім залізничного (4 %) [8]. Асортимент експорту вітчизняної металопродукції на македонський ринок поступово розширюється. Український експорт до Македонії в основному складається із: неблагородних металів (88 %), машин та устаткування (3 %), енергетичних матеріалів (3 %), міді та виробів із неї (2 %). Зростають македонські інвестиції, укладені в 15 українських компаній (2276,9 тис. дол.),

також поживаються українське інвестування македонської економіки (286,1 тис. дол.) [20].

Із ухваленням України (2008) та Македонії (2004) до Світової організації торгівлі економічна співпраця між нашими державами повинна поживатися. Загалом українсько-македонське торговельно-економічне співробітництво має позитивну динаміку і перспективу зростання. Обидві сторони зацікавлені в поглибленні співробітництва щодо реалізації взаємовигідних проектів у галузі будівництва, транспорту, енергетики, агропромислового комплексу. Однак існує потреба в усуненні існуючих бар'єрів у двосторонній торгівлі й сприянні поліпшенню умов спільного доступу до ринків наших держав. Інтенсифікації українсько-македонського співробітництва в економічній сфері сприятиме налагодження прямих ділових зв'язків між окремими регіонами, поживалення контактів між бізнесовими колами. Із цією метою в лютому 2009 р. у Києві був відкритий Македонський інформаційний бізнес-центр [28].

Важливою сферою двосторонніх відносин є військово-технічне співробітництво України та Македонії. Ще під час офіційного візиту Президента України Л. Д. Кучми до Македонії (16–17 грудня 1998 р.) македонська сторона виявила зацікавленість у розширенні двосторонньої співпраці у військовій галузі, у тому числі щодо поставок боєприпасів і воєнної техніки з України [4]. Після підписання міжурядової угоди про військово-технічне співробітництво між Україною та Республікою Македонія (18 жовтня 2000 р.) відкрилася нова сфера двосторонньої співпраці між державами. Метою України було утвердження важливості власної військово-політичної ролі на Балканах, економічні вигоди від військово-технічного співробітництва. Для Македонії це означало зміцнення власної оборонної потужності за рахунок придбання збройного оснащення на вигідних умовах.

Початок збройного конфлікту 2001 р. у Македонії збігся із голокуванням України в Раді Безпеки ООН. За активного сприяння України (та на особисте прохання президента Б. Трайковського до президента Л. Д. Кучми) було терміново скликане офіційне засідання РБ ООН, присвячене розгляду кризової ситуації в Македонії та Південній Сербії [10, Спр. 167, с. 130–133]. Засудження насильницьких дій екстремістів, підтримка територіальної цілісності Республіки Маке-

донія і процесів, спрямованих на політичне врегулювання існуючих проблем, були відображені в положеннях резолюцій РБ ООН 1345, 1371, заявах глави РБ ООН 16 березня та 13 серпня 2001 р. [15]. На думку української сторони, події в Македонії розгорталися за спланованим сценарієм, з огляду на планомірність заходів, спрямованих на перманентну підтримку напруження в країні; наявність відпрацьованої взаємодії між розташованими в різних регіонах країни осередками «опору антиалбанським проявам влади»; зрежисоване розпалення психозу серед цивільного населення; водночас заходи, які вживалися владою з метою врегулювання ситуації, були малоефективні [10, Спр. 167, арк. 43–45].

Македонська армія виявилася неспроможна захистити державу від збройного наступу оснащених сучасною зброєю албанських бойовиків. Лише завдяки зброї, закупленої в Україні, македонським силам безпеки вдалося зупинити наступ албанської самопроголошеної Армії національного визволення Македонії. Навесні – на початку літа 2001 р. Македонія закупила в Україні 8 воєнно-транспортних вертольотів Мі-8 та гелікоптерів Мі-24, а також чотири бойових літаки Су-25 [27]. Також 8 македонських пілотів пройшли навчання в Україні [13, с. 8]. У цей же час сторони домовилися про створення в Македонії за підтримки України інфраструктури для ремонту танків та авіатехніки. Керівництво компанії «Укрспецекспорт» заявило про успішний розвиток українсько-македонських відносин у галузі ПВО, радіолокаційних систем, боєприпасів [29]. На Київському бронетанковому та Львівському заводах для Македонії були відремонтовані македонські танки, подаровані Болгарією в 1999 р. [30]. Однак під тиском міжнародної спільноти в особі НАТО, ЄС та США Україна була змушена призупинити відвантаження військового вантажу до Македонії. При цьому ще раз необхідно відзначити, що наша держава робила поставки ще до розгортання збройного конфлікту в Македонії. У британських газетах «Таймс» та «Індепенденс» з'явилися статті, в яких говорилося, що Україна чесно торгує з Македонією, на протиположність таємним поставкам із деяких країн Заходу та Сходу Європи [26]. Лише в жовтні 2001 р. 31 український танк Т-72 був направлений до Македонії [31]. На вимогу західних держав із березня 2002 р. Київ призупинив постачання зброї до Македонії, яка в найближчі

5 років планувала витратити 125 млн дол. на модернізацію та професіоналізацію своєї армії [1]. У будь-якому випадку політика України в кризовий період для македонської держави стала потужним стабілізуючим фактором. Також із лютого 2004 р. український миротворчий контингент входив до поліцейської місії ЄС «Конкордія» у Республіці Македонія [23].

Військово-технічне співробітництво між державами не припинилося. Українські військові спеціалісти передали македонським колегам власний досвід у підготовці особистого складу та участі вертолітних підрозділів у миротворчих операціях під час візиту делегації армії Республіки Македонії до нашої держави в жовтні 2004 р. [32] та березні 2006 р. [33]. Македонська сторона зацікавлена в модернізації на українських підприємствах своїх військових вертольотів та бронетранспортерів (БТР). У разі перемоги української сторони в тендері з виробництва необхідних для армії Македонії БТР буде відкрите спільне підприємство з обслуговування та часткового комплектування БТР-4. На міжнародній виставці техніки спеціального призначення «Індекс 2009» 22–28 лютого 2009 р. був представлений БТР-4 «Буцефал» як спільний проект українських та македонських інженерів [11].

Для подолання соціально-економічної кризи в Македонії, викликаной потоком 360 тис. біженців під час Косовського конфлікту 1999 р., Україна надала гуманітарну допомогу в розмірі 48 тонн на суму 200 тис. дол. [23, с. 57].

Позитивним прикладом успішної українсько-македонської співпраці в галузі науки є взаємодія Національної академії наук України та Македонської академії наук і мистецтв. Свідченням їх плідної співпраці стала традиція проведення наукових конференцій (на сьогодні відбулося 7 міжакадемічних конференцій), що займаються двома блоками проблем: українсько-македонських паралелей в історії та актуальних питань природничих, точних і технічних наук. Проведення даних конференцій сприяє обміну інформацією про новітні наукові досягнення в наших державах та опрацюванню шляхів залучення до світових тенденцій наукового прогресу. Опубліковані два номери «Українсько-македонського наукового збірника». Маємо позитивний досвід співпраці українського Інституту електрозварюван-

ня ім. Патона та македонського Інституту зварювання «Юг АТ». Також активно співпрацюють Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського та Народна університетська бібліотека св. Климента Охридського. Продовжують спільні дослідження українські та македонські мовознавці, літературознавці, етнографи, мистецтвознавці [19].

У жовтні 2002 р. у Македонії відбулися дні науки України, що стали першим подібним заходом нашої країни на Балканах, а у 2004 р. в Україні пройшли дні науки Республіки Македонія [25]. Серед практичних цілей двостороннього наукового співробітництва на перший план виступають ідеї спільного проекту видання українсько-македонського і македонського словників, створення шкіл із вивчення македонської мови в Києві та української мови в Скоп'є тощо [14].

Для розширення співпраці між нашими державами на ниві освіти та науки необхідна підготовка кваліфікованих спеціалістів, насамперед фахівців гуманітарних галузей знань, які б заповнили інформативний вакуум і ознайомили українську та македонську громадськість із культурними традиціями й історичною спадщиною обох країн, що дасть змогу краще зрозуміти причинну спадковість тих чи інших напрямків суспільно-політичного розвитку української та македонської держав. У 2001/2002 навчальному році до програми філологічного факультету Університету св. Кирила і Мефодія м. Скоп'є мало бути введене вивчення студентами-славістами української мови як другої профільюючої мови [10, Спр. 187, арк. 50]. На жаль, поки що цього не відбулося. В Україні македонська мова викладається у Львівському національному університеті. На сьогодні існує потреба в практичній реалізації підписаних угод про співробітництво між Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка та Скопським університетом св. Кирила і Мефодія (2003), Київським славистичним університетом та Університетом св. Кирила і Мефодія (2009).

Розвиткові українсько-македонських культурних відносин сприяє діяльність Громади українців ім. Лесі Українки в Македонії, яка офіційно існує з 18 лютого 2003 р. На сьогодні ця організація нараховує близько 50 членів, серед яких 20 – активних. Діяльність громади головним чином спрямована на публікацію літератури історичного і

культурницького змісту для поширення відомостей про історію та сучасне життя України. Для ознайомлення македонського суспільства з Україною використовуються хоча й короткі, однак змістовні й інформаційно насичені теле- і радіопрограми [24]. Товариство також сприяє практичному втіленню ідеї відкриття вулиці Л. Українки та пам'ятника Т. Шевченку в столиці Македонії.

Проявами культурної співпраці України з Республікою Македонія стала різноманітна виставкова, фестивальна, конкурсна, гастроляна діяльність творчих колективів та акторів обох країн. На жаль, через відсутність необхідного фінансування ця взаємодія не набула бажаних масштабів співробітництва, задекларованих у відповідних угодах. Показовим є приклад, коли участь української художниці в Міжнародному конкурсі юних художників «Бачення майбутнього» у м. Бітола (Республіка Македонія) у 2000 р., на якому вона здобула почесний трофей, могла бути зірвана через відсутність коштів на фінансування її поїздки до Македонії [2].

Вагомим здобутком тісної культурної співпраці України та Республіки Македонія стала участь українських митців у спорудженні православного собору – храму Святої Трійці в м. Радовіш (Республіка Македонія) на чолі з відомим українським художником А. Гайдамакою [8, с. 2]. Серед нечисленних прикладів співпраці стала спільна участь української та македонської сторін у VI Міжнародному фестивалі теле- і радіопрограм для національних меншин «Мій рідний край», що відбувся в Ужгороді в серпні 2004 р. Розвитку співробітництва між двома країнами в гуманітарній сфері сприятиме заплановане проведення у 2009 р. днів культури України в Македонії та днів культури Македонії в Україні [12].

Поступово урізноманітнюються різновиди культурної співпраці між Україною та Македонією, набуваючи більш широких і цікавих форм. Однак ця сфера суспільного розвитку традиційно залишається поза межами належного фінансування з боку державного керівництва, від чого безпосередньо залежить інтенсивність українсько-македонських відносин. Поки що вони зосереджуються на рівні відносин окремих установ, які зацікавлені в цій співпраці й виступають ініціаторами активації українсько-македонського співробітництва. На жаль, не відбувся розвиток співробітництва України та Македонії в

галузі туризму, зокрема церковного, незважаючи на наявність на територіях двох країн численних святинь православ'я. Певним чином цьому заважають проблеми, пов'язані з розколом православних церков як в Україні, так і в Македонії.

Важливий напрямок двосторонньої співпраці між нашими державами – продовження традиції міст-побратимів України та Македонії, що сприятиме безпосереднім контактам двох сторін на місцевому рівні в різних сферах суспільно-політичного та соціально-економічного життя. Так, у 2002 р. були оформлені офіційні побратимські відносини між українським м. Вишгородом та македонським м. Делчево [9, с. 2]. Побратимські відносини також встановлені між м. Кременчуком та м. Бітолою, м. Ізмаїлом і м. Кавадарці тощо.

Загалом геостратегія України та Македонії значною мірою залежить від зовнішньополітичних обставин, що впливають на ефективність та інтенсифікацію українсько-македонських відносин. Використання переваг й обмеження недоліків для національних інтересів обох держав – визначальні елементи в розбудові двостороннього співробітництва. Останнім часом стають помітними позитивні наслідки економічної та політичної співпраці обох країн: зростає товарообмін, підтримуються інтереси країн у кризові періоди, а також у міжнародних і регіональних організаціях із метою європейської та євроатлантичної інтеграції. У той же час належність України й Македонії до країн слов'янського світу, спільність історичного розвитку зумовлюють потребу їх духовного зближення для збереження слов'янської ідентичності, культурних цінностей та історичних традицій у ході світової глобалізації, що потребує інтенсифікації двостороннього співробітництва у сфері освіти, науки та культури.

Бібліографічні посилання

1. Бадрак, В. Київ припиняє ВТС із Македонією? [Текст] / В. Бадрак // Дзеркало тижня. – 2002. – № 7. – 23 лют.
2. Брусиловський, Є. Юна художниця стала «невійзною» через бідність [Текст] / Є. Брусиловський // День. – 2000. – 13 трав.
3. Василевська, О. «Мій рідний край»: від Куби до Сибіру [Текст] / О. Василевська // Там само: – 2004. – 27 серп.
4. Візит Л. Кучми в Македонію [Текст] // Факти. – 1998. – 18 груд.

5. Деловая Македония. Экономика и связи с Россией в 1999–2001 гг. [Текст]: справочник / под ред. Г. Вачнадзе. – М., 2002.

6. Државен завод за статистика на Република Македонија. Стоковна размена. Соопштение. Скопје. 14. 10. 2008. – Год. XLVI, бр. 7. 1. 8. 11.

7. Злуніцина, Т. В. Україна – Македонія: вагомі здобутки в економічно-правовому забезпеченні двосторонніх відносин [Текст] / Т. В. Злуніцина // Зовнішня торгівля: право та економіка: зб. наук. пр. – К., 2002. – Вип. 2, ч. 4. – С. 133–138.

8. Довідка про культурне співробітництво України з Македонією за 2000–2001 рр. [Текст] / Інформаційний центр з питань культури та мистецтва Міністерства культури і туризму України. – К., 2001.

9. Довідка про культурне співробітництво України з Македонією за 2002 р. [Текст] / Інформаційний центр з питань культури та мистецтва Міністерства культури і туризму України. – К., 2002.

10. Іст. -арх. упр. М-ва закордонних справ України [Текст]. – Ф. 8, оп. 100, спр. 167; Спр. 161 (800).

11. Македонскиот транспортер «Букефал» го обожаваат Арапите // Нова Македонија. – 2009. – № 21622. – 24 февруари.

12. Міністерство закордонних справ України. Дипломатична хроніка. 3 жовт. 2008 р. [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/20350.htm>. – Загол. з екрана.

13. Нарышкин, А. Македонія: перспективи мирного урегулювання неопределенні [Текст] / А. Нарышкин // ИТАР-ТАСС. Компас. – 2001. – № 23. – С. 7–15.

14. Онищенко, О. Паралелі, що еднають народи. Шоста міжакадемічна українсько-македонська конференція (Бітола, Республіка Македонія, 18–19 верес. 2007 р.) [Текст] / О. Онищенко // Вісн. НАН України. – 2007. – № 10. – С. 35–36.

15. ООН. Заявление Председателя Совета Безопасности, 16 марта 2001 г. [Текст]. – S/PRST/2001/8.

16. ООН. Заявление Председателя Совета Безопасности, 13 августа 2001 г. [Текст]. – S/PRST/2001/20.

17. ООН. Резолюция 1345 (2001) [Текст] [принятая Советом Безопасности на его 4301-м заседании, 21 марта 2001 г.] – S/RES/1345(2001).

18. ООН. Резолюция 1371 (2001) [Текст] [принятая Советом Безопасности на его 4381-м заседании, 26 сент. 2001 г.] – S/RES/1371(2001).

19. Петрушенко, Г. Г. Наукові відносини України та Республіки Македонія [Текст] / Г. Г. Петрушенко, Є. О. Блажевич, А. С. Мирончик // Наука та наукознавство. – 2005. – № 3. – С. 65–72.

20. Посольство України в Республіці Македонія. Новини. 18–21 лют.

2009 р. Візит делегації Республіки Македонія в Україну [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://www.mfa.gov.ua/macedonia/ua/news/detail/20743.htm>. – Загол. з екрана.

21. Про направлення миротворчого персоналу для участі України в Місії ОБСЄ у Македонії [Текст]: указ Президента України від 8 жовт. 2002 р. № 904/2002 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 41. – С. 1905.

22. Про направлення миротворчого персоналу України до Поліцейської Місії ЄС у Македонії [Текст]: указ Президента України від 6 лют. 2004 р. № 170/2004 // Там само. – 2004. – № 6. – С. 305.

23. Республіка Македонія і бегалската криза '99 [Текст] / ред. Л. Станојовска. – Скопје, 2000.

24. Румянцев, О. Діаспора – зустрічі [Текст] / О. Румянцев // Рідне слово (Белград). – Рік. 3 (2007). – № 29. Спосіб доступу: URL: <http://www.ridneslovo.co.rs/rs29/14.html>. – Загол. з екрана.

25. Поповска, Н. Портал на Македонко-Украинските врски [Текст] / Н. Поповска // Утрински весник. – 2004. – № 1488. – 2 јуни.

26. Солодкий, С. Юрий Сергеев: стратегическое партнерство предполагает взаимную ответственность [Текст] / С. Солодкий // День. – 2001. – 28 серп.

27. Солодкий, С. Україну «просять» не турбуватися за Македонію? [Текст] / С. Солодкий // Там само. – 2002. – 26 лют.

28. Ставрески, З. Украина [Текст] / З. Ставрески // Дневник. – 2009. – № 3899. – 20 февруари.

29. Центр исследования армии, конверсии и разоружения. Лента новостей. 25 июля 2001 г. [Электронный ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.defence-ua.com/rus/news/?id=1186>. – Загл. с экрана.

30. Центр исследования армии, конверсии и разоружения. Лента новостей. – 25 июля 2001 г. [Электронный ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.defence-ua.com/rus/news/?id=1172>. – Загл. с экрана.

31. Центр исследования армии, конверсии и разоружения. Лента новостей. – 31 окт. 2001 г. [Электронный ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.defence-ua.com/rus/news/?id=621>. – Загл. с экрана.

32. Центр исследования армии, конверсии и разоружения. Лента новостей. – 15 окт. 2004 г. [Электронный ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.defence-ua.com/rus/news/?id=14566>. – Загл. с экрана.

33. Центр исследования армии, конверсии и разоружения. Лента новостей. – 22 марта 2006 г. [Электронный ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.defence-ua.com/rus/news/?id=19355>. – Загл. с экрана.